The Gleaner

Vol 6 (1968)

Παναγιώτης Φοιβαπόλλων και Φοιβαπόλλων ο εκ Σμύρνης

Ρωξάνη Δ. Αργυροπούλου

doi: [10.12681/er.9445](https://doi.org/10.12681/er.9445)

Copyright © 2016, Ρωξάνη Δ. Αργυροπούλου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Αργυροπούλου Ρ. Δ. (2016). Παναγιώτης Φοιβαπόλλων και Φοιβαπόλλων ο εκ Σμύρνης. *The Gleaner*, 6, 43–53.
<https://doi.org/10.12681/er.9445>

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΦΟΙΒΑΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΦΟΙΒΑΠΟΛΛΩΝ Ο ΕΚ ΣΜΥΡΝΗΣ

Δύο πρόσωπα του άρχομένου 19ου αιώνα, ιδιαίτερα τὸ δεύτερο, θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν στὴν μελέτη μας αὐτή: πρόκειται γιὰ τὸν καλαματιανὸ Παναγιώτη Θεοδωρίδην καὶ τὸν σμυρναῖο Γεώργιο Ἰωαννίδη, ποὺ ἂν καὶ θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς πρόσωπα ἐλάσσονα ὁ καθένας τους, ὥστόσο, ἔχουν τὴν θέση τους, μέσα στὴν ἱστορία τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Ἐκεῖνο πού, κατὰ κάποιον τρόπο, τοὺς συνδέει καὶ πού ἀποτελέσει ἀφορμὴ γιὰ τὴν μελέτη τούτη εἶναι τὸ γεγονός ὅτι χρησιμοποιοῦσαν τὸ ἴδιο ἀξιοπερίεργο ἀρχαῖζον παρωνύμιο: Φοιβαπόλλων. Ὁ Π. Θεοδωρίδης μᾶς εἶναι κυρίως γνωστός, ὡς φιλικός, μὲ τὸ ὄνομα *Παναγιώτης Φοιβαπόλλων*¹, ἐνῶ ὁ Γ. Ἰωαννίδης ἐμφανίζεται καὶ ὡς *Φοιβαπόλλων ὁ ἐκ Σμύρνης*². Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ τὸ κοινὸ τους παρωνύμιο ἓνας ἄλλος λόγος πού μᾶς ὥθησε ν' ἀσχοληθοῦμε μαζὶ τους εἶναι ἓνας χαρακτηρισμὸς τοῦ Μανουὴλ Γεδεών σχετικά μὲ τὸν Παναγιώτη Θεοδωρίδην, ἀναφερόμενος στὴν Σχολὴ τῆς Καλαμάτας: «... Ἐνταῦθα ὁ Καλαματιανὸς 'λογιώτατος' Παναγιώτης Θεοδωρίδης, ἀρχὴν τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων γραμμάτων ἀγγέλλων περὶ ἑαυτοῦ...»³. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἀποδίδεται τὸ ἐπίθετο λογιώτατος στὸν Π. Θεοδωρίδην ξαφνιάζει τὸν μελετητὴ γιατί δὲν ἔχουμε κανένα τεκμήριο πού νὰ τὸ δικαιολογεῖ⁴. Ὅ,τι γνωρίζουμε γιὰ τὸν Π. Θεοδωρίδην εἶναι πὼς στὰ 1804 ἔφυγε ἀπὸ τὴν Καλαμάτα καὶ πῆ-

1. Σχετικὰ μὲ τὴν φιλικὴ δράση τοῦ Παναγιώτη Φοιβαπόλλωνα, βλ. Ἰ. Φιλήμονος, *Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, Ἀθῆναι 1859, τ. Α', στὸν κατάλογο τῶν Φιλικῶν τοὺς ἀρ. 152, 336, 415, 651. Ἐπίσης Βαλερίου Μέξα, *Οἱ Φιλικοὶ. Κατάλογος τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐκ τοῦ Ἀρχείου Σέκερη*, Ἀθῆναι 1937, ἀρ. 209, 223, 350. Καθὼς καὶ Ἰ. Μελετοπούλου, *Τὸ Ἀρχεῖον Σέκερη*, Ἀθῆναι 1968, σσ. 101, 154, 160.

2. Τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ δεύτερος Φοιβαπόλλων εἶναι ὁ Γ. Ἰωαννίδης μοῦ τὴν ἔδωσε ὁ κ. Κ. Θ. Δημαρᾶς τὸν ὁποῖο θερμὰ εὐχαριστῶ γιὰ τὴν βοήθειά του στὴν πρώτη μου αὐτὴ ἐργασία.

3. *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 1915, σ. 71.

4. Βλ. Πόττη Δ. *Οἰκονομάχῃ, Τὸ πρῶτο νοσοκομεῖο, τὸ πρῶτο γυμνάσιο καὶ ἡ ἀπὸ Τουρκοκρατίας Ἑλληνικὴ Σχολὴ τῆς Καλαμάτας, Μεσοσηνακὰ Γράμματα*, Β' (1967), σ. 441.

γε στην Κωνσταντινούπολη, όπου παρέμεινε ως τὰ 1804, καὶ ὅτι τὸ 1819, ἔμπορος στὸ Ἰάσι, μυεῖται στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία¹. Πάντως, ὅπως θὰ δοῦμε, λόγιος ἦταν ὁ ἄλλος Φοιβαπόλλων, ὁ Γεώργιος Ἰωαννίδης, καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ μᾶς ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι, πιθανώτατα, ὁ Μ. Γεδεὼν συνταύτισε τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα ἐξαιτίας τοῦ ἴδιου τους παρωνυμίου.

Ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς Φοιβαπόλλωνες, θὰ ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ μὲ τὸν λιγώτερο γνωστὸ μας, τὸν Γεώργιο Ἰωαννίδη. Οἱ πρῶτες πληροφορίες ποὺ ἔχουμε ἀναφορικὰ μὲ τὸν Γ. Ἰωαννίδη παρέχονται ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο ποὺ ἦταν δάσκαλός του στὴν Σμύρνη, καὶ στὸ Γυμνάσιο τοῦ ὁποίου διορίσθηκε ὁ ἴδιος ὡς ὑποδιδάσκαλος στὰ 1814². Στὴ θέση αὐτὴ παρέμεινε, ἴσως, καὶ ὡς τὰ 1816, καθὼς ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν Μ. Παρανίκα στὴν *Ἱστορία τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς*³, ὅπου ἀνάμεσα στὰ ὀνόματα ἐκείνων ποὺ χρημάτισαν ὑποδιδάσκαλοι στὰ χρόνια 1814 καὶ 1816 περιλαμβάνει καὶ τὸν Γ. Ἰωαννίδη. Ὁ Οἰκονόμος ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι: «Ὁ Γ. Ἰωαννίδης (ὁ καὶ Φοιβαπόλλων) ἀπελθὼν ἐκ Σμύρνης μετέβη εἰς Γερμανίαν...»⁴. Ἡ πληροφορία αὐτὴ ὅπως θὰ δοῦμε ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες οἱ ὁποῖες συμφωνοῦν στὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰωαννίδης ἔφθασε στὴ Γοττίγγη γιὰ νὰ σπουδάσει φιλοσοφία τὸ 1819. Παρατηροῦμε ὥστόσο, ὅτι

1. Ἐπίσης γνωρίζουμε πὼς ὁ Παναγιώτης Φοιβαπόλλων ἔστειλε μὴν ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ στὸ Γυμνάσιο τῆς Καλαμάτας μαζί μ' ἓνα χρηματικὸ ποσό. Γιὰ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ βλ. Ι. Φιλήμονος, ἔ. ἄ., σ. 336, Μ. Ἰ. Φερέτου, *Ἡ Παιδεία στὴν Καλαμάτα στὴν Τουρκοκρατία καὶ μέχρι τοῦ 1835, Μεσοσηνακὰ Γράμματα Α'* (1956), σ. 476, Π. Δ. Οἰκονομάκη, ἔ. ἄ., σ. 442 καὶ Ι. Μελετοπούλου, ἔ. ἄ., σ. 154.

2. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, *Τὰ σωζόμενα φιλολογικὰ συγγράμματα, ἐκδοσμένα ἀπὸ τὸν Σοφοκλῆ Κ. Οἰκονόμο*. Ἀθῆναι 1871, Α', σ. 58. Στὴν ἔκθεση τῶν μαθημάτων, «τὰ ὁποῖα παραδίδονται εἰς τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον ἀπ' ἀρχῆς Σεπτεμβρίου τοῦ ἐνεστῶτος 1814 ἔτους», κάτω ἀπὸ τὰ ὀνόματα τοῦ Στ. Οἰκονόμου καὶ τοῦ

Κ. Οἰκονόμου, διαβάζουμε: «Ὑποδιδάσκαλοι δέ, παραδίδοντες Ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς εἰς ἄλλας μαθητῶν τάξεις καὶ γυμνάζοντες εἰς τὸ Τεχνολογικὸν καὶ Ὁρθογραφικὸν τῆς Γραμματικῆς διωρίσθησαν οἱ ἐφεξῆς:

Μισαήλ [Ἀποστολίδης] ἱεροδιάκονος Κρής, Γεώργιος Ἰωαννίδης Συρναῖος, Μαργαρίτης Τυρναβίτης, Παναγιώτης Ρόδιος». Τὴν πληροφορίαν αὐτὴ ἐπαναλαμβάνει ὁ Μ. Ι. Παρανίκας στὴν *Ἱστορία τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης*, σ. 189. Ἐν Ἀθήναις 1885.

3. Στὴν σελ. 30 ὅπου δίνει καὶ τὴν πληροφορίαν ὅτι «ἐδίδασκον ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσιν τοῦ Γυμνασίου ὑποδιδάσκαλοι ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν ἐκλεγόμενοι καὶ συγχρόνως τῶν ὕψι-λοτέρων μαθημάτων ἀκροώμενοι».

4. Κ. Οἰκονόμος, ἔ. ἄ., σ. 407.

ἀνάμεσα στὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Σμύρνη καὶ τὴν ἀφιξή του στὴ Γοττίγγη παρεμβάλλεται ἓνα χρονικὸ διάστημα τριῶν ἐτῶν· τί μεσολάβησε στὸ διάστημα αὐτό, ἔμμεσα τὸ πληροφοροῦμαστε κυρίως ἀπὸ τὶς προεπαναστατικὲς ἐφημερίδες, ὅπου συχνὰ δημοσιεύονται ἐργασίες τοῦ Ἰωαννίδη καὶ μνημονεύεται τὸ ὄνομά του. Ἔτσι, στὰ 1817 τὸν βρίσκουμε στὸν Λόγιο Ἐρμῇ ὡς Φ. [οἰβαπόλλωνα] Ἰωαννίδη, κάτοικο Τεργέστης¹. Τὴν ἴδια χρονιά δημοσιεύει ἀπὸ τὴν Βιέννη δύο προκηρύξεις στὸν *Φιλολογικὸ Τηλέγραφο* γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τριῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα ἀπ' ὅσα γνωρίζουμε ἔχουν παραμείνει ἀνέκδοτα². Πρόκειται γιὰ ἓνα Ὅργανον φιλοσοφικόν, γιὰ μιὰ Γραμματικὴ περὶ μέτρων μαζὶ μὲ μιὰ Ποιητικὴ τῆς γλώσσης μας καὶ δύο μεταφράσεις, μιὰ τῶν *Αἰθιοπικῶν* τοῦ Ἡλιοδώρου καὶ ἄλλη τῶν *Ποιμενικῶν* τοῦ Λόγγου. Ἐξάλλου στὸν *Φιλ. Τηλέγραφο* τῆς ἴδιας χρονιᾶς δημοσιεύει καὶ δύο διατριβές³. ἡ μία ἔχει θέμα τὴν λογικὴ καὶ ἡ ἄλλη ἓνα πρόβλημα μαθηματικόν: «Ἡ εὕρεσις δὺω μέσων γεωμετρικῶς ἀναλόγων μεταξὺ δὺω ποσοτήτων γεωμετρικῶς, ὁ Τετραγωνισμὸς τοῦ Κύκλου, καὶ ὁ Τριπλασιασμὸς τοῦ Κύβου, εἶναι τρία προβλήματα περιβόητα τῶν ὁποίων τὴν λύσιν ζητοῦντες πολλοὶ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Εὐρωπαίων... δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ... τοιοῦτοι ἦσαν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ὁ ἀοίδιμος ἀρχιεπίσκοπος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Μπαλάνος, καὶ ἐκ τῶν Εὐρωπαίων ὁ περικλεὴς Σεβαστιανὸς Κλέρκ (*Traité de géométrie théorique et pratique à l'usage des artistes, par Sébastien le Clerc, ... nouvelle édition*)· ὅτι αὐτοὶ οἱ περίφημοι ἄνδρες ἠπατήθησαν εἰς τὰς ἐκθέσεις των ἀναπτύσσοντες τὰ γνωστὰ δι' ἀγνώστων, ἀποδείζομεν ἐφεξῆς σαφέστατα». Ἀπὸ τὸν τίτλο τῶν δύο αὐτῶν διατριβῶν, *Διατριβαὶ Λογικῆς, Μαθηματικῆς καὶ Φιλολογίας*, ὑπὸ κυρίου Φοιβαπόλλωνος φαίνεται πὼς θὰ ἀκολουθοῦσε καὶ μιὰ φιλολογικὴ διατριβή, ἡ ὁποία ὅμως τελικὰ δὲν δημοσιεύθηκε. Τὰ δημοσιεύματα αὐτὰ τὰ ὑπογράφει ὡς Φοιβαπόλλων ὁ ἐκ Σμύρνης καὶ σημειώνει, ὅπως εἴπαμε, γιὰ τόπο διαμονῆς του τὴν Βιέν-

1. σ. 641. Τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Ἰωαννίδης ἦταν ἐπίσης γνωστὸς καὶ ὡς Φ. [οἰβαπόλλων] Ἰωαννίδης μᾶς τὴν δίνει ὁ *Carl Iken* στὴν *Leukothea. Eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen über Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands*. Λειψία 1825, τ. Β'. Στὴν σελίδα 197, διαβάζουμε

Ph. oder G. Johannides aus Smyrna· ἀναφέρεται γιὰ τὶς μεταφράσεις του στὸν Α. Ε. στὰ 1819.

2. Οἱ προκηρύξεις αὐτὲς βρίσκονται στίς σσ. 41 - 43, 45 - 47· ἐπίσης ἀγγέλλονται καὶ ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ *Τηλέγραφο* τῆς ἴδιας χρονιᾶς ἀντιστοίχως στίς σσ. 140, 146, 224.

3. ξ. α., σ. 65.

νη¹. 'Επίσης σχετικά με τὸ ταξίδι του, στὴν ἀρχὴ τῆς πρώτης του προκήρυξης, δίνει καὶ τὴν ἐξῆς ἐνδιαφέρουσα πληροφορία, «Διατρίβων ἔτι ἐν Κπόλει κατὰ τὸν οἶκον τοῦ μακαρία τῇ λήξει ἄρχοντος μεγάλου Λογοθέτου Ἀλεξάνδρου Μάνου...»². Μποροῦμε, ἐπομένως, νὰ ὑποθέσουμε πὼς ὁ Ἰωαννίδης προτοῦ πάει στὴ Δύση παρέμεινε στὴ Πόλη, πιθανώτατα ὡς οἰκοδιδάσκαλος, καὶ συνεπῶς ἀκολούθησε τὸ ἐξῆς ὁδοιπορικό: Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη, Τεργέστη, Βιέννη, Γοττίγγη.

Στὰ 1819, ἐντονώτερη γίνεται ἡ στροφή του πρὸς τὶς φυσιογνωστικὲς ἐπιστῆμες: τὸν χρόνο αὐτὸ βρίσκουμε μεταφράσεις του καὶ μικρὲς διατριβὲς του ποὺ ἀνήκουν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὸν χῶρο τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Στὸν Α.Ε. μεταφράζει ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *Πρόγραμμα τοῦ ἐν Παρίσι τοῦ βασιλικοῦ Ἀθηναίου* καὶ ἓνα ἄρθρο ζωολογίας παρμένο ἀπὸ τὴν *Kleine encyclopedische Bibliothek, oder zusammenhangende Uebersicht aller menschlichen Kenntnisse und Fertigkeiten. Naturbeschreibung. I. Band*³ στὴν Ἀθηνᾶ παρουσιάζει δύο δικές του διατριβές, μιὰ *Περὶ Φωτισμοῦ τῆς γῆς*, καὶ ἄλλη *Περὶ Διαφορῶν καὶ Σειρῶν*⁴. Ἡ τελευταία ὅμως, ὅπως ἀποκαλύπτεται ἀπὸ μιὰ δριμύτατη κριτικὴ, δημοσιευμένη στὸν Α. Ε. ἀπὸ τὸν Μισοκλόπο Φιλοδικαίου ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Νικόλαο Πίγκολο⁵, ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ μιὰ μετάφραση ἐνὸς τμήματος τοῦ *Traité des différences et des séries, faisant suite au traité du calcul différentiel et du calcul intégral* τοῦ S. F. Lacroix, ἔργο δημοσιευμένο στὰ 1800 στὸ Παρίσι⁶. Τὴν παρουσία τοῦ Ἰωαννίδη στὴν Βιέννη τὸ 1819, τὴν ἐπισημαίνει καὶ ἓνα ἄρθρο στὸν Α. Ε.⁷, ὅπου σχετικά με τὸ Γυμνάσιο τῆς

1. Φιλ. Τηλ. 1817, σ. 43.

2. Φιλ. Τηλ. 1817, σ. 42.

3. Α. Ε. 1819, σσ. 133 - 143, 361 - 377.

4. σ. 17 ἡ πρώτη καὶ σσ. 19 - 21, 54 - 58 ἡ δευτέρα.

5. Βλ. τὸ ἔργο τοῦ Δ. Σ. Γκίνη, *Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραΐ*. Ἀθήνα 1948, σ. 42, ὅπου ὁ σ., με βάση δύο ἐπιστολὰς τοῦ Κοραΐ πρὸς τὸν Ἰακ. Ρῶτα, ἀποδείχνει ὅτι ὁ Ν. Πίγκολος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ ψευδώνυμο Μισοκλόπος Φιλοδικαίου καὶ ὅχι ὁ Κοραΐς. Πρβλ. Γ. Λάϊου, *Ὁ Ἑλληνικὸς Τύπος τῆς Βιέννης*. Ἀθῆναι 1961, σ. 118.

6. σ. 389. «Ἄς παραβάλλῃ μόνον ὁ ἀναγνώστης τὰς πρώτας σελίδας τοῦ συγγράμματος τούτου μετὰ τὴν διατριβὴν τοῦ Κυρίου Ἰωαννίδη, καὶ ἄς εἴπῃ, ἂν πρέπη νὰ ὀνομασθῇ διατριβή, ἢ μετάφρασις ἢ κλοπή. Ὅταν ὁ Κύριος Φοιβαπόλλων μᾶς φανερώσῃ τὴν ἐφεύρεσίν του, διὰ τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις τῶν λογαριθμῶν ἴσως θέλει γένει περριτή, θέλομεν ἐξετάσει τότε ὅποιον ὄνομα ἀρμόζει εἰς αὐτήν».

7. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ εἶναι ἡ *Κρίσις τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Γ. Μάϊζου περὶ τοῦ τῆς Φιλοσοφίας συντάγματος τοῦ Κ. Μ. Κούμα* ἀπὸ τὸν Στυλιανὸ Σπαθῆ καὶ τὸν Κυριάκο Ἐλαιῶνος, στὴν σ. 639.

Σμύρνης ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς «... εἰς διάστημα δέκα ἐνιαυτῶν ἐξῆλθαν ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον τοῦτο πολλοὶ νέοι μὲ παιδείαν ἱκανήν. ... Ἐδῶ εἰς Βιένναν διατρίβουσιν ἤδη πέντε μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου τούτου, τελειοποιούμενοι μὲ γνώσεις περισσοτέρας...». Οἱ πέντε αὐτοὶ τρόφιμοι τοῦ Γυμνασίου τῆς Σμύρνης, ὅπως θὰ δοῦμε, θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Γ. Ἰωαννίδη, ὁ Στέφανος καὶ ὁ Πέτρος Βλαστός, ὁ Φ. Μαῦρος καὶ ὁ Δ. Ἀποστολίδης.

Τὴν ἴδια χρονιά ὁ Ἰωαννίδης πηγαίνει στὴν Γοττίγγη συνοδεύοντας τὸν Στέφανο καὶ τὸν Πέτρο Βλαστό· τὴν πληροφορία αὕτη μᾶς τὴν δίνει στὸ ἡμερολόγιό του ὁ Γ. Ψύλλας¹, τὸν ὁποῖο θὰ συναντήσουν ἐκεῖ μαζὶ μὲ ἄλλους ὀκτὼ ἔλληνες. Στὰ 1820, σὲ μιὰν ἐπιστολή του σταλμένη ἀπὸ τὴν Βιέννη πρὸς τὸν Στέφανο Οἰκονόμο στὴν Σμύρνη², ὁ Κ. Κούμας διηγώντας ἕνα ταξίδι του στὰ πανεπιστημιακὰ κέντρα τῆς Γερμανίας ἀναφέρεται μὲ ἐνθουσιασμό στοὺς ἔλληνες φοιτητὲς τῆς Γοττίγγης. «Μεταξὺ τῶν χιλίων μαθητῶν, οὔτινες

Γιὰ τοὺς μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου τῆς Σμύρνης στὴ Βιέννη πρβλ. τὴν μελέτη τοῦ Ν. Βέη, *Συμβολὴ εἰς τὰ σχολικὰ πράγματα τῆς Σμύρνης, Μικρασιατικὰ Χρονικά*, 1938, σ. 204.

1. Βλ. τὴν ἀποσπασματικὴ δημοσίευσή τους ἀπὸ τὸν Δημ. Γατόπουλο στὸ *Νέο Κράτος Δ'* (1940), ἀρ. 34, σ. 657. «Ἀπῆλθομεν λοιπὸν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1819 ἀπὸ Ἰέννης εἰς Γόττιγκεν... Ἐνταῦθα μᾶς εὔρον ἔπειτα οἱ Κύριοι Μαῦρος, Πολυζωΐδης, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Ἀσώπιος καὶ Μανούσος καὶ Ἰωαννίδης ἐκ Σμύρνης ὅστις ἔφερε ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν του καὶ δύο νεανίας ἐκ Χίου Βλαστὸν καὶ ἕτερον ὁμοίως Βλαστὸν, ὁμοῦ μὲ τοὺς ὁποίους ἦλθε καὶ ὁ Μινιατέλης...» (γρ. Πινιατέλλης). Στὴ συνέχεια ὁ Ψύλλας ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν καθηγητῶν πού παρακολούθησε στὴ Γοττίγγη: τὸν Σούλτς (Schulze) πού δίδασκε τὴν φιλοσοφία τοῦ Κάντ, τὸν Σχράδερ, καθηγητὴ τῆς Βοτανικῆς, τὸν Δισσέν πού δίδασκε ἀρχαῖα ἑλληνικά.

2. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δημοσιεύθηκε καὶ στὸν *Λόγιο Ἑρμῆ* 1820, σσ. 88 - 92. Κατάλογο τῶν ἐλλήνων φοιτητῶν πού βρίσκονταν στὴ Γοττίγγη τὸ καλοκαίρι τοῦ 1820 μᾶς δίνει ὁ C. Iken, ἑ. ἄ, I, σ. 202, ὅπου ἀναφέρει πὼς ἦσαν 13· φαίνεται πὼς ἀργότερα προστέθηκε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Σκυλίτσης. Τὸν κατάλογο αὐτὸ ἀναφέρει ὁ Σ. Κουγέας στὴν μελέτη του *Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ μετάφρασις τῆς Ἰφιγενείας τοῦ Goethe, Ἑλληνικά Β'* (1932), σ. 366· ἐπίσης καὶ ὁ E. Z. [iebarth], *Griechischen Studenten auf deutschen Hochschulen 1817 - 1821*, στὸ π. *Hellas - Jahrbuch*, III (1936) σσ. 40 - 43. Ἀπὸ τὴν συσχέτιση τοῦ καταλόγου αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων μαρτυριῶν πού ἀναφέρουμε στὴν ἐργασία τούτη συμπεραίνουμε ὅτι οἱ ἔλληνες τῆς Γοττίγγης ἦσαν οἱ ἐξῆς: Δημ. Ἀποστολίδης, Κ. Ἀσώπιος, Πέτρος Βλαστός, Στέφανος Βλαστός, Ἀλ. Γλαράκης, Γ. Ἰωαννίδης, Κ. Λιβέριος, Θ. Μανούσης, Φρ. Μαῦρος, Γ. Πινιατέλλης, Ἀνχστ. Πολυζωΐδης, Ἀλέξ. Σκυλίτσης, Θ. Φαρμακίδης, Γ. Ψύλλας.

ἐκ διαφόρων τόπων καὶ ἐθνῶν εἶναι συνηγμένοι εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν, περιποιῶνται τὰς μούσας καὶ δώδεκα ὁμογενεῖς μας, οἱ μὲν σκοπὸν ἔχοντες τὴν μάθησιν τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, οἱ δὲ προετοιμαζόμενοι εἰς τὸ ἐνδοξον ἐπάγγελμα τοῦ νὰ διδάξωσι τὴν Ἑλλάδα· τρεῖς ἔξ αὐτῶν, εἶναι ἐκ τοῦ ἡμετέρου γυμνασίου, Γ. Ἰωαννίδης, Φ. Μαῦρος καὶ ὁ ἐκ Κρήτης Δ. Ἀποστολίδης...». Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἑννέα ὁ Κούμας ἀναφέρει ἀκόμη τὰ ὀνόματα τῶν Θ. Φαρμακίδη, Κ. Ἀσωπίου, Κ. Λιβερίου, Γ. Ψύλλα καὶ Ἀλ. Γλαράκη ἀποσιωπώντας τὰ ὀνόματα τῶν ὑπολοίπων· τὸ γεγονός αὐτὸ τοὺς δυσαρέστησε καὶ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τοῦ ἀπάντησε ἀνώνυμα στὴν *Καλλιόπη*¹, καταλογίζοντάς του πὼς μὲ τὴν παράλειψή αὐτὴ δημιουργεῖ ἀναμεσὰ τοὺς διχόνοιες. Καὶ στίς δύο αὐτὲς ἐπιστολές, ὁ Ἰωαννίδης ἀναφέρεται εὐνοϊκὰ δίπλα στὰ ὀνόματα ὧσων ἀργότερα ἔπαιξαν ρόλο σημαντικὸ στὴν ἐπαναστατικὴ καὶ μετεπαναστατικὴ Ἑλλάδα.

Μὲ τί πόρους κατόρθωσε νὰ σπουδάσει ὁ Ἰωαννίδης στὴ Γοττίγγη παραμένει ἄγνωστο· οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες ἦσαν, καθὼς γνωρίζουμε, ὑπότροφοι τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας τῆς Βιέννης· δὲν ἔχουμε καμιὰ πληροφορία ἂν καὶ αὐτὸς ἦταν ὑπότροφος τῆς παρόλο ποὺ τὸ ὄνομα του συχνὰ ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφα τῆς Ἑταιρείας², χωρὶς ὅμως καμιὰ θετικὴ πληροφορία.

Ἡ ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Μολδαβία κινεῖ τὸν Ἰωαννίδη μαζὶ μὲ τοὺς συμπατριῶτες του νὰ διακόψει τίς σπουδές του γιὰ νὰ λάβει μέρος ἐνεργὸ στὸν Ἀγῶνα. Ἀναχωροῦν τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1821 γιὰ τὴν Βιέννη μὲ ἐνδιάμεσους σταθμοὺς τὴν Δρέσδη, τὴν Πράγα

1. *Καλλιόπη* 1820, σ. 59. Ἡ ἐπιστολὴ ἀρχίζει μὲ τὴν προσφώνηση: Φίλε Ἀριστόβουλε (θὰ ἐννοεῖ τὸν Κ. Νικολόπουλο, τοῦ ὁποίου ἕνα ἀπὸ τὰ ψευδώνυμα ἦταν καὶ Ἀριστόβουλος Λακεδαιμόνιος, βλ. Δ.Σ. Γκίνη ἔ. ἄ. σ. 38· γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ψευδώνυμα τοῦ Ν. βλ. Στ. Καρατζᾶ, *Κοραὴς καὶ Νικολόπουλος*, Ἀθήνα 1949 σ. 10) καὶ υπογράφεται ἀνώνυμα μ' ἕνα Π ἀνάποδο... Π... Δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ὁ συντάκτης τῆς ὁ Πολυζωΐδης, ὅπως μποροῦμε νὰ τὸ συμπεράνουμε ἀπὸ τὴν παρακάτω φράση: «Μεταξὺ τῶν πολλῶν μαθητῶν ἐκεῖ σπουδάζουσι, λέγει καὶ 12 ὁμογενεῖς φιλο-

μαθεῖς ὅλοι εἰς ἄκρον· ἔξ αὐτῶν δ' ὀνομάζει 9 μόνον· τοὺς 3 [sic] διὰ τί σιωπᾷ; ἄπορον· (ἴσως, ὅτι ἐπολιτεύθησαν σοφωτέρας;) μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτῶν, μελετᾷ ἐκεῖ, φίλτατε, καὶ τίς Ἀναστάσιος Πολυζωΐδης ἐκ Μελενίκου, ὅς τις ἂν δὲν ἀπατῶμαι δικαίως δύναται νὰ συναριθμηθῇ μὲ τοὺς προκρίτους τῶν 12 δηλ. Ἀσωπίου· Ἰωαννίδου· Λιβερίου· Μαύρου καὶ Ψύλλα».

2. Βλ. Ἑλένης Ε. Κούγκου, *Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ παιδεία 1803 - 1822. Α' Ἡ Φιλόμουσος Ἑταιρεία τῆς Βιέννης*, Ἀθῆναι 1958. Στὴν σ. 109 ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωαννίδη σ' ἕνα

καὶ τὴν Λειψία. ἐκεῖ συναντιοῦνται μὲ τὸν Πολυζωΐδη, τὸν Μαῦρο καὶ τὸν Ψύλλα ποὺ βρίσκονταν γιὰ λίγο στὸ Βερολίνο. Φθάνοντας στὴν Βιέννη εἶχαν σκοπὸ νὰ μεταβοῦν στὴν Μολδαβία γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, οἱ αὐστριακὲς ἀρχὲς ὅμως, ποὺ σ' ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ τοὺς εἶχαν φανεῖ καχύποπτες, τοὺς ἐμποδίζουν νὰ πραγματοποιήσουν τὸ ἀρχικὸ τοὺς σχέδιο καὶ ἀποφασίζουν τότε νὰ κατέβουν στὴν Ἑλλάδα ¹. Ἔτσι, ὅπως εἶναι γνωστό, στίς ἀρχὲς τοῦ Ἰουνίου ἡ ὁμάδα αὐτὴ τῶν φοιτητῶν τῆς Γοττίγγης μὲ ἀρχηγὸ τὸν Θ. Φαρμακίδη ἀποπλέει ἀπὸ τὴν Τεργέστη γιὰ τὴν Πελοπόννησο ². Τί ἀπέγινε ὁ Γεώργιος Ἰωαννίδης δὲν γνωρίζουμε γιὰτὶ ἀπ' ἐδῶ καὶ ἐμπρὸς δὲν ἔχουμε ἄλλες εἰδήσεις γι' αὐτόν· δὲν ἀποκλείεται, ὑπόθεση ποὺ διατύπωσε καὶ ὁ Iken, νὰ ἔπεσε στὸν Ἀγῶνα ³.

Ὁ Γ. Ἰωαννίδης δὲν μπόρεσε ἀπ' ὅσο ξέρουμε νὰ πραγματοποιήσει κανένα ἀπὸ τὰ σχέδια τοῦ ἀναφορικὰ μὲ τὴν δημοσίευση ἔργων του ⁴. Μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον, γιὰ νὰ γνωρίσει κανεὶς τὴν σκέψη του, παρουσιάζουν οἱ προκηρύξεις του, οἱ δημοσιευμένες στὸν *Φιλολογικὸ*

λογαριασμὸ τῆς Φ.Ε. ὅπου ὑπάρχει μιὰ ἀπόδειξή του γιὰ χρήματα ποὺ πῆρε γιὰ τὸν Γ. Ψύλλα στὴν Τεργέστη.

1. Γ. Λάιος, *Ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς καὶ ἔγγραφα τοῦ 1821. Ἱστορικὰ δοκουμενία ἀπὸ τὰ αὐστριακὰ ἀρχεῖα*. Ἀθῆνα 1958, σσ. 88 · 90. Ἐπίσης Δ. Γατόπουλος, ἔ. ἄ., σ. 666.

2. ἔ. ἄ., ὑπόσ. 1, στὴν σ. 117, βλ. τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Φαρμακίδη πρὸς τὸν συνοδικὸ σύμβουλο τῆς Γοττίγγης Rott μὲ ἡμερομηνία 5 Ἰουνίου 1821 καὶ ἐφ. Ἀθηνᾶ, 1852, ἀρ. 1864 σχετικὰ μὲ τὸ ταξίδι ἐπιστροφῆς τοῦ Φαρμακίδη στὴν Ἑλλάδα.

3. Ὁ Iken, ἔ. ἄ., σ. 202, ἀναφέρει πὼς οἱ περισσότεροι ἔπεσαν στὸν πόλεμο τῆς Μολδαβίας, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ ὅτι δὲν μπόρεσαν νὰ κατευθυνθοῦν ἐκεῖ. Πάντως ὁ Ἰωαννίδης φαίνεται πὼς δὲν ἔφυγε γιὰ τὴν Ἑλλάδα μαζὶ μὲ τὸν Θ. Φαρμακίδη τὸν Ἰούνιο τοῦ 1821 ἀλλὰ παρέμεινε μὲ τὸν Ψύλλα στὴν Τεργέστη(;) αὐτὸ τὸ συμπεραίνουμε ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Γ.

Ψύλλα πρὸς τὸν Γ. Σταῦρο ἀπὸ τὴν Βιέννη γραμμένη τὸ Μάιο τοῦ 1822 «... ἐνθυμίσαστέ τον ὅτι χρεωστῶ τὸν Ἰωαννίδην 20 φλωρία...» Ἐ. Ε. Κούκου, ἔ. ἄ., σ. 195.

4. Στὰ *Σωζόμενα φιλολογικὰ συγγράμματα* τοῦ Κ. Οἰκονόμου σ. 407 ἀναφέρεται πὼς ὁ Γ. Ἰωαννίδης μετέφρασε τὴν *Ἀστρονομικὴ Γεωγραφία* τοῦ Βεζούτ· ἡ πληροφορία αὐτὴ εἶναι παρμένη ἀπὸ τὸ *Σχέδιασμα Κατόπτρου τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας* τοῦ Ἰωσήφ - Δε - Κιγάλλα. Ἐν Ἐρμουπόλει 1846, σ. 41 ἀρ. 217 καὶ ὅπου διαβάζουμε: «Ἰωαννίδης Συμυρναῖος. Μετέφρασε τὴν ἀστρονομικὴν γεωμετρίαν τοῦ Bezout, ἐν Παρισίοις 1825». Ὁ μεταφραστής, ὅμως, τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Λέοντος Βεζούτ δὲν εἶναι ὁ Γ. Ἰωαννίδης ἀλλὰ ὁ συμπατριώτης του Παναγιώτης Ἰωαννίδης ποὺ ζοῦσε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὸ Παρίσι καὶ ποὺ μετάφρασε ἐπίσης ἓνα ἄλλο ἔργο τοῦ ἴδιου συγγραφέα μὲ τίτλο *Γεωγραφία φυσικὴ, ἢ Σύντομος ἔκθεσις τῆς φυσικῆς καὶ περιγραφικῆς*

Τηλέγραφο για τις όποιες πρὶν μιλήσαμε. Τὰ κείμενα αὐτὰ χωρὶς νὰ παρουσιάζουν πρωτοτυπία, ἀποτελοῦν μαρτυρίες τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ Διαφωτισμοῦ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ καὶ κάτω ἀπὸ τὸ πρῆσμα αὐτὸ θὰ κρατήσουν γιὰ λίγο τὴν προσοχή μας. Ἡ πρώτη προκήρυξη ἀφορᾷ σ' ἓνα ἔργο φιλοσοφικὸ ἐνῶ ἡ δευτέρα σ' ἓνα ἔργο φιλολογικόν.

Στὴν δευτέρα προκήρυξη τὸν χαρακτηρίζουν προοδευτικὲς ἀντιλήψεις· ἐμφανίζεται ὡς ὁπαδὸς τοῦ Κοραΐ καὶ σκοπὸς του εἶναι νὰ συντάξει μιὰ Ποιητικὴ τῆς μεταγενέστερης ἐλληνικῆς γλώσσας τῆς ὁποίας, καθὼς λέει, ἡ ὑπεροχὴ ἀπέναντι στὶς ξένες εἶναι φανερὴ. «Ποῖος ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ Ποιητικὴ τῆς γλώσσας μας ὑπερέχει ἀπὸ τὰς ἄλλας τῶν λοιπῶν ἐθνῶν; . . . Αὐτὴν τὴν θαυμαστὴν τάξιν, καὶ συμπλοκὴν τῶν στίχων παρατηρῶν μὲ μεγάλον μου θαυμασμόν, φίλοι πατριῶται, ἐν χρήσει εἰς ὅλα τὰ συστήματα τῶν σπουδαίων, καὶ εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἰδιωτῶν τῆς Ἑλλάδος, Κυκλάδων, καὶ Σποράδων νήσων τῆς Μεσογείου, ἐστοχάσθην, ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραμελεῖται ἀπὸ τὰ σχολεῖα τοῦ γένους, ἀλλὰ νὰ παραδίδεται ὡς ἐν ἀναγκαῖον μάθημα μετὰ τὴν μετρικὴν εἰς τοὺς νέους· καθότι τὸ γένος ἔχει χρεῖαν ἀπὸ Ποιητὰς τῆς γλώσσας μας, καὶ ὅχι τόσον ἀπὸ τοὺς παλαιούς· . . ἀκούσατε λοιπὸν τὰς παραινέσεις τοῦ σεβαστοῦ ἥρωος, τοῦ κλεινοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ, τὸν ὁποῖον ὅλη ἡ Εὐρώπη θαυμάζει διὰ τὰς ἐπικρίσεις¹ του, καὶ τὰ σοφὰ του Συγγράμματα, καὶ οἱ σοφοὶ σέβονται· ἐκφράζετε τὰς ιδέας σας εἰς τὴν ἀπλὴν ἡμῶν γλῶσσαν ἀποφεύγοντες τοὺς Τραγελάφους, καὶ τὰ αἰνίγματα, καὶ μὴ παραμελοῦντες οὔτε τὴν Ἑλληνικὴν², ἀλλὰ εἰς περιστάσεις μεταχειριζόμενοι ταύτην· . . . Κινούμενος λοιπὸν ἀπὸ ἔμφυτον πόθον πρὸς τὴν πατρίδα μου, ἐπιχειρίζομαι διὰ τὴν πρόοδον τοῦ γένους νὰ συγγράψω Γραμματικὴν περὶ μέτρων, καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτῆς περὶ Ποιητικῆς τῆς γλώσσας μας, . . ἐνταυτῷ ἐκθέτω εἰς δρᾶμα καὶ τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου³ στιχουργῶν ἄρα καὶ τὰ Ποιμενικὰ τοῦ Λόγγου τὰ κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην . . .». Ὅπως βλέπουμε τὸ ἐγχείρημα τοῦ Ἰωαννίδου ἐκφράζει διάθεσιν προοδευτικὴν, ἀφοῦ κανεὶς πρὶν ἀπ' αὐτὸν μέσα στὸν κοραϊκὸ κύκλο³, δὲν εἶχε ἐπιχειρήσει νὰ συγ-

γεωμετρίας, Παρίσι 1826. Βλ. Γκίνη - Μέξα, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863*, ἀρ. 1480, 1568.

1. ἐπικρίσεις = κρίσεις.

2. Ἑλληνικὴ = ἀρχαῖα ἐλληνικά.

3. Ὁ Ἰωαννίδης φαίνεται ν' ἀγνοεῖ τὴν ἐκδοσὴ τῶν *Αἰθιοπικῶν* ἀπὸ τὸν Κοραΐ ποὺ ἐγίνε στα 1804 στὸ

Παρίσι καθὼς καὶ τὴν φράσιν του «περισσότερον ἤθελ' ὠφελῆσαι τὸ γένος σήμερον ὅστις καίει παρὰ ὅστις γράφει Γραμματικὰς» (*Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης*, Παρίσι 1805, σ. ιγ').

3. Ὁ Δ. Καταρτζῆς εἶχε ἐπιχειρήσει νὰ συγγράψῃ μιὰ παρόμοια ποιητικὴ. Τὰ *Τὰ εὐρισκόμενα* (NEK), σ. 319.

γράψει ἔργο πού ν' ἀφορᾷ καθαρὰ στήν ποιητική τῆς νεώτερης γλώσσας. Ἡ πρόθεσή του, ἀφ' ἑτέρου, ἐντάσσεται μέσα στὰ πλαίσια τῆς «ἐθνικῆς αὐτογνωσίας» πού χαρακτηρίζει τοὺς Ἑλληνες τῆς ἐποχῆς του.

Ἀντίθετα πρὸς τὰ σχέδια τοῦτα τοῦ Ἰωαννίδη, ἡ πρώτη προκήρυξη ἔχει ἓνα χαρακτῆρα τελείως παραδοσιακό. Ὁ τίτλος κιόλας τοῦ συγγράμματος *Ὁργανον Φιλοσοφικὸν* δείχνει τὴν προσήλωσή του στὸ ἀριστοτελικὸ πρότυπο. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀριστοτελικὴ ρῆση πὼς «φύσει πάντες τοῦ εἰδέναι ἐφίενται» καὶ ὅτι ἡ φιλοσοφία διευθύνει τὸν ἄνθρωπο «εἰς τὸ ἄκρον ἐφετὸν ὄν, εἰς τὴν γνῶσιν δηλ. τῆς ὑπερτελείου θείας οὐσίας, καὶ ἀληθοῦς οὐρανόου, καὶ αἰωνίου μακαριότητος ... δι' αὐτῆς λαμβάνει τελειότητα ἡ ψυχὴ, καὶ διὰ αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος, γίνεται δυνάμει θεός» συμπεραίνει πὼς ἀπὸ τὴν φιλοσοφία προέρχονται «λόγος, κοινωνία, ἀρμονία, πρόοδος, αὔξησης, τέχναι, καὶ ἐπιστήμαι». Καὶ συνεχίζει: «... τολμῶ ... νὰ εἰσφέρω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου πατριώτας σύστημα πλήρες τῆς ἀπλῆς Μαθηματικῆς κατὰ α'. διαιρεθὲν εἰς δύο γενικὰ μέρη, Σύνθεσιν καὶ Ἀνάλυσιν κατὰ τὴν μέθοδον, καὶ τάξιν τῶν αὐτῶν τοῦ Βεζουίου, Κρουά, καὶ Λαζάνδρου, ἐπισήμων μαθηματικῶν τοῦ αἰῶνος μας ... Τοιοῦτον λοιπὸν σκοπὸν ἔχων περὶ τῆς ἐκδόσεώς μου προτάττω πρὸ τῆς Ἀπολλωνιάδος¹ τὴν Λογικὴν ... Ἡ τέχνη αὕτη, ὅπου ἀπ' ἄλλους ἔλαβε πολλὰς ὀνομασίας, ἀπὸ ἡμᾶς δὲ Ὁργανον Φιλοσοφικόν, εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸ Θεωρητικόν μέρος τῆς φιλοσοφίας, ὅσον ἡ Ῥητορικὴ εἰς τὸ πρακτικόν» ὅθεν πρέπει ὁ φιλοσοφῶν νὰ διδαχθῇ α'. αὐτὴν καὶ ἔπειτα δι' αὐτῆς ἐμβαίνων εἰς τὸ προπύλαιον τῆς φιλοσοφίας νὰ φθάσῃ εἰς τὸν κολοφῶνα μὲ εὐκολίαν».

Συγκρίνοντας τὸ κείμενο αὐτὸ μὲ τὴν Ἀπολογία τοῦ Ἰώσηπου Μοισιόδαχα², πού εἶχε δημοσιευθεῖ σαράντα σχεδὸν χρόνια νωρίτερα, στὰ 1780, παρατηρεῖ κανεὶς πόσο ἀπομακρυσμένος βρίσκεται ὁ Ἰωαννίδης ἀπὸ τὴν ἀνανεωτικὴ κίνηση τῆς φιλοσοφίας τὴν ἐποχὴ τοῦ Διαφωτισμοῦ μέσα στὸν ἐλληνικὸ ἡῶρο. Στὴν πρώτη σελίδα τῆς Ἀπολογίας τοῦ Μοισιόδαχα διαβάζουμε: «Πάντα τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος συνηθίζουσι νὰ προοιμιάζουσι τὴν Φιλοσοφίαν ἀπὸ τῆς Λογικῆς, καὶ μήτε ὁ κλει-

1. Ἐννοεῖ τὴν Ποιητικὴν.

2. Ἀπολογία. Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1780. Μέρος πρῶτον. σσ. 45 - 47. Γιά τὴν ἀντίδραση πού ἀντιμετώπισε ὁ Μοισιόδαχα βλ. Γ. Ζαβίρας, *Νέα Ἑλλὰς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον*, Ἀθῆναι 1872, σ. 350 κέξ. Ἐπίσης γιά τὴν

θέση τῶν μαθηματικῶν στὴ σκέψη τοῦ Μοισιόδαχα βλ. τὴν ἐργασία τῆς Ariadna Camariano - Cioran στὸ π. Balkan Studies 7 (1966), σ. 315 κέξ. *Un directeur éclairé à l'Académie de Jussy il y a deux siècles: Iosip Moisioudax.*

νός Εὐγένιος αὐτὸς δὲν ἐφάνη ἀντικεικρουκῶς αὐτῇ τῇ τάξει
 Ἐκεῖνο μόνον, τὸ ὁποῖον κρίνω ἐκθετέον ἐνταῦθα, εἶναι, πῶς ἡ Μαθηματικὴ εἶναι ἡμῶν ἀσυγκρίτως ἀναγκαιοτέρα ἀπὸ τῆς Λογικῆς, καὶ πῶς, εἰς τοῦτο ἀπλῶς ἀφορῶν, ἐπροοιμίασα τὴν παράδοσιν τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς Μαθηματικῆς». Ὅπως βλέπουμε, ὁ Ἰωαννίδης μὲ μεγαλύτερη εὐκολία ἀποδέχεται τὶς γλωσσικὰς θεωρίες παρὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἀνανέωση στὸν φιλοσοφικὸ χῶρο. Τοῦτο ἴσως ὀφείλεται, κατὰ μεγάλο μέρος, στὴν στενὴν σχέσιν φιλοσοφίας καὶ Ἐκκλησίας· γνωστὲς εἶναι οἱ ἀντιδράσεις τῆς τελευταίας ἐναντίον τῆς φιλοσοφίας καὶ ὧσιν τὴν διδάσκουν ¹. Ὁ Ἰωαννίδης, ὥστόσο, μνημονεῦει ὀνόματα καὶ ἔργα τόσο τῶν ἀρχαίων ὅσο καὶ τῶν νεωτέρων : ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται στὰ κείμενα ποὺ παραθέτουμε ἐδῶ, ἀναφέρει τὸν Ὅμηρον, τὸν Πίνδαρον, τὸν Ἀριστοφάνη, τὸν Σοφοκλῆ, τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, τὸν Βλεμμίδην, τὸν Βαουμαῖστερον ², τὸν Εὐγένιον Βούλγαρη, κ. ἄ. προσπαθώντας πολλὰς φορὰς καὶ στίς προκηρύξεις καὶ στὰ ἄλλα τοῦ κείμενου ν' ἀντικρούσει τὶς ἀντιλήψεις τοὺς προτείνοντας δικὰς τοῦ λύσεις. Γενικὰ, ὁ Ἰωαννίδης τείνει πρὸς κάποιον ἐκλεκτισμό, ἐντάσσοντας μέσα στὰ ἀριστοτελικά πλαίσια τὰ ἐπιτεύγματα τῶν νεωτέρων.

Εἶναι παράδοξο δύο σύγχρονοι νὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ παρωνύμιο ἓνα ὄνομα ἀρχαῖο ποὺ δὲν συναντιέται καὶ σὲ κανένα λεξικὸ ἀρχαίων ἐλληνικῶν. Τὸ παρωνύμιο αὐτὸ θὰ τὸ πῆραν, πιθανώτατα, ὅπως ἦταν ἔθιμο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, στὰ σχολικά τοὺς χρόνια ³. Γνωστὸ μᾶς εἶναι τὸ ψήφισμα τῆς Ἀκαδημίας τῶν Κυδωνιῶν, ὅπου οἱ συμμαθητὲς τοῦ Α. Firmin - Didot ἀναφέρονται καὶ μ' ἓνα ἀρχαῖο ὄνομα ⁴. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ βέβαια μερικὰ μονάχα ἐξηγεῖ τὸ πρόβλημα μας, γιατί τὴν ἐποχὴ τοῦ ψηφίσματος τούτου, στὴν σχολὴ τῶν Κυδωνιῶν εἶχε ὑπερισχύσει ἡ μερίδα ποὺ ἤθελε νὰ ἐπαναφέρει τὴν ἀρχαῖζουσα γλῶσσα, ἐνῶ στὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰωαννίδου ποὺ σπούδασε, ὅπως εἶδαμε, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψιν δασκάλων ἰδιαίτερα προοδευτικῶν, ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ δὲν ἰσχύει. Τὸ ὀνομάτισμα αὐτὸ ἐντάσσεται γενικώτερα μέσα

1. Βλ. Ἐπιστολὴ τῆς νέας φιλοσοφίας σιηλιευτικῇ, πρὸς τὸ Ἔθνος τὸ Ἑλληνικόν. Ἰάσι 1817. Κριτικὴ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς δημοσιεύθηκε στὸν Α. Ε. 1818, σ. 59 κέξ. Βλ. σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό, C. Th. Dimaras, *La Grèce au temps des Lumières*. Γενεύη (ὑπὸ ἐκτύπωσιν), σ. 51 κέξ.

2. Πρόκειται γιὰ τὸν γερμανὸν φιλό-

σοφὸ τῆς σχολῆς τοῦ Λαίμπιντς καὶ τοῦ Βόλφ, Φρειδερίκο Χριστιανὸν Baumeister (1708/9 — 1785).

3. Γιὰ τὸ ἔθιμο αὐτὸ βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας*, Δ' ἐκδ. Ἀθήνα 1968, σσ. 160 - 162.

4. Βλ. Ambroise Firmin - Didot, *Notes d'un Voyage fait dans Le-*

στο ἐπαναστατικό ρεύμα τῆς ἐποχῆς, τοῦ ὁποίου ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα χαρακτηριστικά εἶναι καὶ ἡ ἐπιστροφή στο ἀρχαῖο ποῦ δὲν ἀποτελεῖ ἐκδήλωση συντηρητισμοῦ ἀλλὰ ἀντίθετα νεωτερισμοῦ¹. Δὲν ξέρουμε ἂν γνῶρίζαν τὴν συνωνυμία τους· ὥστόσο ὁ Παναγιώτης Θεοδωρίδης χρησιμοποιοῦσε μαζί με τὸ παρωνύμιό του τὸ ὄνομά του, ἐνῶ ὁ Γ. Ἰωαννίδης τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς του. Πάντως εἶχαν σχέσεις μ' ἓνα περιβάλλον, κοινὸ καὶ στοὺς δύο, τὸ φαναριώτικο, καὶ μέσα στο ἴδιο χρονικὸ διάστημα, γύρω στὰ 1815 : ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ὁ Π. Φοιβαπόλλων, μετὰ ἀπὸ τὴν παραμονή του στὴν Πόλη, μυεῖται στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία στὸ Ἰάσι ἀπὸ τὸν Θεόδωρο Νέγρη καὶ τὸν Ε. Βερνάρδο ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Γ. Ἰωαννίδης παρέμεινε ὅπως εἶδαμε, γιὰ λίγο στὸ σπίτι τοῦ Ἀλεξάνδρου Μάνου.

Ἐνῶ λοιπὸν τὸ ὄνομα Φοιβαπόλλων παίρνει στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια μιὰ χροιά ποῦ θὰ μπορούσαμε νὰ χαρακτηρίσουμε ἐθνικὴ, στὴν μετεπαναστατικὴ Ἑλλάδα παίρνει μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ σημασία· συναντιέται σὲ δύο ἔργα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, στὴν κωμωδία του Ὁ Ἄσωτος καὶ στὸ κωμικοδραματικὸ μυθιστόρημα Ὁ Ἐξόριστος τοῦ 1831. Καὶ στὰ δύο αὐτὰ ἔργα ὁ Φοιβαπόλλων παριστάνει ἓνα γελοῖο καὶ εὐτελὲς πρόσωπο ποῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ποίηση. Στὸν Ἐξόριστο, παρουσιάζεται μὲ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά : « ἄθλιος ποιητῆς, ὅστις, ἀντὶ νὰ φθάσῃ, ὡς ἡλπίζε, μὲ τὸν Πήγασόν του εἰς τὸν Ναὸν τῆς Μνημοσύνης, εἶχε καταντήσῃ πεζὸς καὶ ἀνυπόδητος . . . »². Δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχε γνωρίσει ὁ Σούτσος, στὰ παιδικὰ του χρόνια στὴν Πόλη, ἓναν ἀπὸ τοὺς δύο Φοιβαπόλλωνες καὶ μάλιστα τὸν Π. Φοιβαπόλλωνα τοῦ ὁποίου ὁ κατηχητῆς στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία, ὁ Θ. Νέγρης ἦταν ὅπως ξέρουμε ξάδελφος τοῦ Σούτσου. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν ὁ Σούτσος νὰ σατυρίζει μὲ τόση δριμύτητα ζῶντα πρόσωπα καὶ ἐπομένως, τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποτελεῖ γιὰ μᾶς ἓνα ἔμμεσο τεκμήριο ὅτι καὶ ὁ Π. Θεοδωρίδης καὶ ὁ Γ. Ἰωαννίδης δὲν θὰ πρέπει νὰ ζοῦσαν στὰ μετεπαναστατικὰ χρόνια.

Ρωξάνη Δ. Ἀργυροπούλου

vant. Παρίσι 1826, σσ 386 - 387.

1. Γιὰ τὴν ροπὴ πρὸς τὸν ἀρχαῖσμό, βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, ἔ. ᾱ, σ. 204. Ἐπίσης τὴν μελέτη τοῦ ἰδίου, *Notes sur l' évolution des idées du XVIe au XIXe siècle dans le domaine culturel grec et sur les doctrines qui l'ont enregistrée* π. *Zeitschrift für Bal-*

kanologie V (1967), τχ. 2, σ. 161. Ἡ μελέτη αὐτὴ ἀναδημοσιεύεται στὸ ἔργο ποῦ ἀναφέρουμε, ἔ. ᾱ., σημ. 1. σ. 52 σ. 12.

2. Ὁ Ἐξόριστος τοῦ 1831, ἔκδ. Β' 1876, σ. 156. Ὁ Ἄσωτος. Κωμωδία εἰς πέντε πράξεις. Ἐν Ἀθήναις 1865, ἔκδ. Β', σσ. 23 - 31.